

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

RABİ LORD JONATHAN SACKS'IN (ה"צט) YAZI VE ÖĞRETİLERİNDEN

Harry (Chaim) Schimmel'in aziz hatırasına ithaf edilen 'Covenant & Conversation' programına sağladıkları cömert sponsorluktan dolayı Schimmel Ailesi'ne teşekkür ederiz.

Noah

RABİ LORD JONATHAN SACKS'IN TARAFINDAN 5768 YILINDA YAZILMIŞTIR (2007–2008)

Göklere ve Yeryüzüne Dair Bir Hikâye

İnsanlığın ilk dönemlerine ait tarih ile Avraam'la yapılan özel antlaşmanın arasına yerleştirilmiş olan Bavel Kulesi hikâyesi, Tanah'taki anlatının dönüm noktalarından biridir ve Tanah'ın uygarlıklarda ve toplumlarda işlerin nasıl ters gidebileceği hakkındaki vizyonunda merkezi bir yere sahiptir.

Sadece dokuz pasukla anlatılan hikâyenin ta kendisi, yoğun bir edebi ve felsefi ustalık şaheseridir. Dikkat edilecek ilk nokta, bu hikâyenin tarihsel arka planının sıra dışı denebilecek kadar isabetli olmasıdır. Kule – veya zigurat – uygarlığın beşiği olan aşağı Dicle-Fırat vadisindeki antik Mezopotamya kentlerinin en belirgin simgesiydi. İnsanoğulları ilk kez burada yerleşik hayata geçmiş, tarıma başlamış ve şehirler inşa etmiştir.

Tora'nın tali bir ayrıntı gibi görünen bir noktaya alışılmadık ölçüde dikkat çekerek açıkça belirttiği gibi, Mezopotamya'nın en önemli keşiflerinden biri (tekerlek, mimari kemer ve takvimin yanı sıra), inşaat malzemeleri üretme, özellikle de kili kalıplara döküp, güneşte kuruttuktan sonra fırınlarda pişirerek tuğla yapma becerisiydi. Bu teknik, daha büyük ölçekte binaların inşa edilmesini ve o zamana dek erişilemeyen yüksekliklere ulaşılmasını olanaklı kılıyordu. Basamaklı ve çok katlı bir bina olan ve zamanla derin bir dini önem kazanan zigurat buradan gelmişti.

Esas olarak bu antik kuleler – ki bunlardan en az otuzunun kalıntıları keşfedilmiştir – insan yapımı

“kutsal dağlardı”. Bilindiği gibi, dağ, yeryüzü ile göklerin en gözle görülür biçimde buluştuğu yerdir. Bu binaların bazılarının üzerinde bulunan ve arkeologlar tarafından deşifre edilen yazıtlar, tıpkı Tora'nın söylediği gibi, tepelerinin “göklere eriştiği” fikrine atıfta bulunur. Bunların en büyüğü – Tora'nın bahsettiği büyük Babil ziguratu – yaklaşık 90 metre yüksekliğinde, tabanının boyutları da yüksekliğine yakın olan yedi katlı bir yapıydı (daha fazla ayrıntı için bkz. Nahum Sarna, Understanding Genesis).

Bavel Kulesi'nin hikâyesi tarihi açıdan isabetli olmanın yanında, baştan aşağıya birçok edebi araçla da örülüdür: tersine çevirmeler, kinayeler ve cinsaslar. Bunların en ustalıklı olanlarından biri, iki anahtar sözcüğün birbirinin tam tersi olmasıdır: l-v-n (tuğla) ile n-v-l, (karıştırmak). Tora'da sık sık görüldüğü üzere, edebi teknik, Tora'nın iletmek istediği ahlaki veya manevi mesajla yakından ilişkilidir. Bu örnekte konu, tersine çevirme olgusunun ta kendisidir. İnsani davranışın sonuçları çoğu zaman başlangıçtaki niyetin tam tersi olur. İnşacılar insanlığı tek bir yerde toplamak istemişlerdi (“Gelin kendimize bir şehir... inşa edelim ... ki tüm yeryüzüne dağılmayalım”). Sonuç ise dağılmaları olmuştur (“A-Şem onları oradan tüm yeryüzüne dağıttı”). Onlar kendilerine “bir isim yapmak” istemişlerdi – ve yapmışlardı da; ancak yaptıkları isim – Bavel – ebedi bir karmaşa simgesi haline gelmiştir.

İnsanların gururu, emsali görülmemiş görkeme sa-

hip binalar inşa etmek için gereken, yeni keşfettikleri teknolojik kabiliyette yatıyordu. Tora'nın daha açılış pasuklarında sinyali verilen, en büyük yaratıcı gücün dil olduğu ("Ve Tanrı dedi ... ve oldu") şeklindeki mesajı anlayamamışlardı. Projelerini terk etmelerine yol açan şey teknik bir sorun değil, iletişim kurma yetilerini kaybetmeleriydi. Tora için kut-sal olan şey gücün kendisi değil, onu hangi amaçla kullandığımızdır ve bu, özünde, ideallerimizi bir çerçeve içine almamızı, zihnimizde yeni olasılıkları kurgulamamızı ve bunları gerçeğe dönüştürmek üzere başkalarını bize katılmaya davet etmemizi sağlayan araç olan dille bağlantılıdır. Söz, eylemden önce gelir.

Peki, ama inşacıların günahı neydi? Anlatı bunu yine bir dizi sözel ipucuyla ima eder. İlki, bu bölümü hem başlatan hem de bitiren ifadedir: kol a-arets, "tüm yeryüzü". Bölüm "Tüm yeryüzü aynı dili konuşuyordu" (Bereşit 11:1) sözleriyle başlar ve "A-Şem onları oradan tüm yeryüzüne dağıttı" (Bereşit 11:9) sözleriyle sona erer. Kol a-arets ifadesi buradaki dokuz pasuk içinde beş kez geçer ve bilindiği gibi, Tanah'ın belli bir bölümü içinde bir söz veya ifadenin üç, beş ve özellikle yedi kez tekrar edilmesi anahtar bir temanın varlığına işaret eder. Bu türden bir çerçeveleme tekniği büyük önem taşır.

İkincisi, bir fonemdir (temel bir ses birimi): ş-m. Bu fonem, şam, (orada) veya şem (isim) olarak okunabilir ve bu bölümde yedi kez geçmektedir. Bu açık bir şekilde şamayim, yani "gökler" sözcüğüyle, başka bir deyişle, inşacıların kuleyi inşa ederek erişme girişiminde bulundukları yerle bağlantılıdır. Dolayısıyla anlatıdaki tematik öğeler gayet açıktır. Bu, göklere ve yeryüzüne dair bir hikâyedir – peki, ama hangi anlamda? Söz konusu olan noktayı anlamak için Bereşit'in açılış bölümüne ve yaratılış hakkındaki tarife geri dönmemiz gerekmektedir.

O anlatıda iki sözcük belirleyicidir. İlki, yedi kez geçen tov (iyi) sözcüğüdür. Tanrı "olsun" der, olur ve Tanrı "iyi olduğunu" görür. Bereşit 1'deki Yaratılış öncelikli olarak Tanrı'nın gücüyle değil, Tanrı'nın ve yaptığı evrenin iyiliğiyle ilgilidir. Tarihi bağlamda bu olağanüstü bir ifadedir. Çoğunlukla, antik

dönem insanları dünyayı tehlike, felaket, kıtlık ve sel baskınlarıyla dolu, tehlikeli ve tehditkâr bir yer olarak görürlerdi. Bunların ardında, olup bitenleri makul bir bütün haline getiren kapsayıcı bir anlam yoktu. Bu yüzden gözlerinin önünde olup bitenleri, tanrılar arasındaki sürtüşmeler şeklinde kişiselleştirdikleri bir güçler çatışmasının sonucu olarak yorumluyorlardı. Din ya insanın büyü ve mitler aracılığıyla doğa güçleri üzerinde hâkimiyet kurma girişimiydi ya da dünyadan ruhun münzevi nirvanasına doğru mistik bir kaçıştı. Bunun aksine, Yahudilik, dünyanın iyi olduğu şeklinde son derece şaşırtıcı bir iddia öne sürmüştür. Dünya anlaşılabilir. Kör çarpışmaların ve rastgele mutasyonların değil, tek bir yaratıcı iradenin eseri idi. Yalnızca bu bile, Yahudiliği dünya inançları arasında en umutlu inanç olarak ayrı bir yere koymaya yeterlidir.

Ancak bir anahtar sözcük daha vardır: b-d-l, yani "ayırarak", "ayırt etmek", "bölmek". Bu da Bereşit 1'de beş kez karşımıza çıkar. Evrenin iyiliğinin ta kendisi bir düzen, sınırlar ve farklılıklar meselesidir. Tanrı farklı alanları birbirinden ayırır (gün 1: ışık ve karanlık; gün 2: üst ve alt sular; gün 3: kara ve deniz) ve her birini uygun nesneler veya yaşam formlarıyla doldurur (gün 4: güneş ve ay; gün 5: kuşlar ve balıklar; gün 6: kara hayvanları ve insanlar). Bu fikir Yahudilikte o kadar önemlidir ki, Şabat'ın bitişini ve "altı yaratılış günü"nin her yeni döngüsünün başlangıcını işaretlemek için avdala adı verilen özel bir seremoni yaparız. Tıpkı Tanrı gibi, biz de haftalık yaratma işimize avdala ile – yani ayrımlar yaparak, bu ayrımları fark ederek ve kutsayarak – başlarız.

Yahudi dünya görüşünde bu da temel niteliğe sahiptir. İyilik düzendir; kötülük ise düzensizliktir, bir eylemin, insanın veya varlığın kendisine uygun olmayan bir yerde olmasıdır. Het, yani "günah" sözcüğü, "hedefi kaçırmak" anlamına gelen bir fiilden gelir. Avera, yani "ihlal" sözcüğü, avar, yani "geçmek" kökünden gelir ve bir sınırı aşmayı, yasak bir bölgeye geçmeyi ifade eder. Yahudilikteki hukim, yani "hükümler" denilen kuralların birçoğu evrenin doğasından gelen düzen haline saygı duygusunu insana aşlamakla ilgilidir – sütle (yaşam) eti (ölüm) karıştırmamak, yün (hayvansal bir ürün) ve keteni

(bitkisel bir ürün) birlikte dokumamak veya bir tarlaya “karışık tohumlar” ekmek gibi.

Yaratılışın kendisi, düzenin kaosun içinden yavaş yavaş ortaya çıkması olarak görülür. Bu kavram, fizikçi Gerald Schroeder’in (Genesis and the Big Bang kitabında) işaret ettiği gibi, İbranice erev ve boker sözcüklerinde mevcuttur: “Ve akşam (erev) oldu ve sabah (boker) oldu.” İbranicede erev, içerdiği unsurlar birbirinden ayrılmayan bir karışım anlamına gelir. Boker ise “düşünmek, tefekkür etmek, berraklık aramak” anlamındaki bir kökten türemiştir. Fizik, biyoloji ve kozmoloji alanlarındaki yakın döneme ait pek çok çalışma, yıldızların, gezegenlerin ve hatta yaşamın ta kendisinin doğuşunun, adeta entropi akıntısına karşı yüzerek, gittikçe daha karmaşık düzen sistemlerinin yavaş yavaş ortaya çıkışından ibaret olduğu keşfinde birleşmiştir.

Düzen halindeki bir evren, her varlık formunun – cansızlar, canlılar ve insanlar – kendi uygun yerine sahip olduğu barış ve huzur içindeki bir evrendir. Şiddet, adaletsizlik ve çatışma, düzensizlik biçimleridir – her yaşam formunun veya (“her yaşamın bir evren gibi” olduğu insanlık söz konusu olduğunda) her kişinin bütünlüğüne saygı göstermekte başarısız olmanın ifadeleridir. İşte “her vücudun yeryüzünde yolunu saptırmış” olduğu Tufan öncesi evrende durum buydu.

Bu soyut bir fikir değildi. Yahudiliğin sürekli olarak itiraz ettiği mitler dünyası, sınırlara riayet edilmeyen bir dünyaydı. Tanrılara benzeyen insanlar ve insanlara benzeyen tanrılar vardı. Tuhaf mitolojik melezler vardı – yarı insan yarı hayvan olan sfenksler gibi. Dini coşkuya çoğunlukla bir tören şeklinde sınırların çeşitli yollarla yıkılması eşlik ederdi. Yahudi düşüncesine göre bu paganizmdir ve Yahudilik bu konuda asla ahlaken tarafsız değildir. Tanrı düzen yaratır; insan kaos yaratır; ve sonuç kaçınılmaz olarak yıkıcı olur.

En temel sınır, Tora’nın ilk cümlesinde ifade edildiği üzere “gökler” ve “yeryüzü” arasındadır. Tanrı, Yahudiliğin doğuşundan önce de sonra da (Yahudilikten etkilenmiş olan din veya kültürler dışında) bu denli radikal bir aşkınlık anlayışıyla kavranmamıştır. Tanrı, yeryüzündeki hiçbir şeyle özdeşleşti-

rilemez. “Gökler A-Şem’in gökleridir, ama yeryüzünü insanlara vermiştir” der Teilim’in yazarı. Bu ontolojik ayrım temel niteliktedir. Tanrı Tanrı’dır; insan insandır. Sınırlar hiçbir şekilde bulanıklaştıramaz.

İşte, kuleyi inşa edenlerin günahı buydu. Kendilerine belirledikleri hedef (“göklere erişmek”) gü-lünçtü ve doğrusu bununla Tora da alay etmektedir. Onlar inşaatlarının – doksan metre yüksekliğindeki binanın – göklere eriştiğini düşünürken, Tanrı buna bakmak için “inmektedir”. [Genel olarak Tora’da Tanrı’yı güldüren şeyler, insanoğullarının kendilerini birer tanrı zannederek boylarından büyük iddialarda bulunmalarıdır.] Ancak aslına bakılırsa, bu gülünç olmaktan daha da kötüdür. Çarlık Rusya’sında yazan ve komünizmin en uç aşırılıklarını adeta peygamberane bir sezikle öngören Netsiv (R. Naftali Tsvi Yeuda Berlin, 1817-1893), Bavel’i, kitleleri tek bir bütün halinde tutmak için tüm ifade özgürlüklerinin baskı altına alındığı (Netsiv’e göre “Tüm yeryüzü aynı dili ve aynı sözleri konuşuyordu” ifadesinin anlamı budur), dünyanın ilk totaliter rejimi olarak görür. Teknolojik becerileriyle kendilerinden geçen Bavel’in inşacıları, artık tanrılar gibi olduklarına ve kendi kozmopolislerini, kendi insan yapımı minyatür evrenlerini inşa edebileceklerine inanmışlardı. Yeryüzüyle yeteri kadar tatmin olmadıklarından, göklerde bir mesken yapmak istiyorlardı. Bu birçok uygarlığın yaptığı bir hatadır ve sonucu tam bir felakettir.

Modern zamanlarda Bavel’in yeniden sahneye konması en açık şekilde Nietzsche (1844-1890) ismiyle bağdaştırılır. Nietzsche yaşamının son on yılında klinik olarak akıl hastasıydı, ancak nihai çöküşünden kısa bir süre önce, haklı bir üne kavuşan bir kâbus görmüştü:

Sabahın aydınlık saatlerinde bir fener yakıp pazaryerine koşan ve durmadan bağırان o deli adamı duymadınız mı? “Tanrı’yı arıyorum! Tanrı’yı arıyorum! ... Nerede Tanrı?” diye haykırıyordu. “Anlatayım size. Onu öldürdük – siz ve ben. Hepimiz birer katiliz ... Tanrı ölüdür. Tanrı ölü kalmaya devam edecek. Ve onu biz öldürdük. Kendimizi nasıl teselli edelim tüm katillerin en beteri olan bizler?

Dünyanın şimdiye dek sahip olduğu her şeyin en kutsalı ve en güçlüsü bizim bıçaklarımızın altında kanayarak öldü. Üzerimizden bu kanı kim silecek?... Bu eylemin azameti bizim için fazla büyük değil mi? Sırf buna değer görünmek için bizzat bizim tanrılara dönüşmemiz gerekmiyor mu?”

George Steiner’in (In Bluebeard’s Castle kitabında) işaret ettiği gibi, Nietzsche’den Holokost’a kadar, başka bir deyişle, onun Tanrı’nın katledilmesine dair vizyonundan, “Tanrı’nın halkı”nı kasten ve sistematik biçimde katletme girişimine kadar üç çeyrek asırdan az zaman geçmiştir (Hitler, vicdanı “Yahudi icadı” diye adlandırır).

İnsanlar insandan daha fazlası olmaya çalıştıkları zaman, hızla daha az insan olurlar. Lord Acton’un işaret ettiği üzere, Sokrat, Eflatun ve Aristo’yu yetiştiren büyük şehir devleti Atina bile “vicdanı aşındıran, kalbi katılaştıran ve hükümdarların muhakemesini bulandıran sınırsız güç sahipliğinin ahlak bozucu etkisi kendisini gösterdiğinde” kendi kendini yıkmıştır. Atina’da ters giden şey, diye yazar Lord Acton, “Devletin yasasından daha üstün bir yasa yoktur – yasayı koyan, yasanın üzerindedir”

inancıydı.

İnsan ancak Tanrı Tanrı olduğu zaman insan olabilir. Bu da göklerle yeryüzünü birbirinden ayrı tutmak ve yeryüzünü yalnızca göklerin bilinçli egemenliği altında düzenlemek demektir. Bu olmazsa, insanları, azınlık uğruna çoğunluğu veya çoğunluk uğruna azınlığı kurban etmekten alıkoyacak pek az şey vardır. İnsanları kendilerini mahvetmekten alıkoyacak tek şey, yaratılışın bütünlüğüne saygı duymaktır. Tanrısal düzenin huzurunda alçakgönüllü olmak, insanlığın kendisine sınırsız bir güç ve haklı dayanağı olmayan bir kudret atfetmesine karşı en son – en iyi – önlemdir. Bavel, yola bir ütopya hayaliyle çıkan ve bir cehennem kâbusuyla sona eren ilk uygarlıktı, ancak ne yazık ki son değildi. Tov, yani “iyi” üzerine kurulmuş bir dünya, bir avdala, yani sınırlar ve limitler dünyasıdır. Bu sınırları ihlal eden ve bu limitleri aşan kişiler kendilerine bir isim yaparlar, ancak bu isim, kaos, karmaşa ve hem doğanın (Tanrı’nın yarattığı dünya) hem de kültürün (bizim yarattığımız dünya) bir ön şartı olan düzenin kaybı anlamına gelen Bavel’dir.

Şabat Sofrası İçin Tartışma Soruları

- Dünyanızda, insan gruplarının tek bir düşünce biçimini herkese dayatmaya çalıştığı bir totalitarizm var mı?
- Bu hikâye, söz konusu totalitarizme karşı nasıl bir panzehir niteliği taşıyor?

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

FAMILY EDITION

RABİ LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİLERİNDEN ESİNLENİLMİŞTİR

Bereşit: İlginç Bir Kişilik

AHLAKİ KONULAR, HAZIRLAYAN: RABİ COBI EBRAHIMOFF

Peraşadan

Peraşa Noah'ı "kendi nesillerinde" tsadik biri olarak tanıtmaktadır. Noah, Tanrı'nın ona söylediği her şeyi yapar. Gemiye inşa eder, hayvanları toplar ve erzak depolar. Tora bize Noah'ın, Tanrı'nın ona emrettiklerini yaptığını üç kez söylemektedir. Ayrıca Noah Tanah boyunca tsadik (doğru, dürüst ve Tanrı'ya bağlı) olarak tarif edilen tek kişidir.

→ Sizce Tora neden Noah'ın "kendi nesillerinde" tsadik olduğunu söylemektedir?

→ Bu sözlerden ne öğreniyoruz? Acaba bu bir övgü müdür?

Daha yakın bir bakış

נָח אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו י

"Noah tsadik biriydi; kendi nesillerinde kusursuzdu."
(BEREISHIT 6:9)

RABİ SACKS BİZE ŞÖYLE ÖĞRETİR:

Tüm anlatı boyunca – Tufan hakkındaki uyarı, Geminin inşa edilmesi, hayvanların toplanması, yağmurun başlaması – Noah hiçbir şey söylememektedir. Çağdaşlarını uyarmamakta, onlar için dua da etmemekte, ileride Avraam'ın Sedom hakkında yapacağını aksine, Tufan'ın adaletini sorgulamamaktadır. Noah kolektif bir sorumluluk bilinci sergilemekte başarısızdır."

RABİ SACKS AÇIKLAMASINA DEVAM EDER:

"Tora, ahlaki yaşam için yüksek bir standart belirlemektedir. Eğer kabahat işlemekten dolayı suçlu olan bir topluma sırtımızı dönmek anlamına geliyorsa, tsadik olmak yeterli değildir. Bir duruş sergilememiz şarttır. İtiraz etmemiz şarttır. İnsanların fikirlerini değiştirme olasılığı az bile olsa, karşı olduğumuzu ortaya koymamız şarttır. Çünkü ahlaki bir yaşam, başkalarıyla paylaştığımız bir yaşamdır. Bizler, bir anlamda, parçası olduğumuz toplumdan sorumluyuz. İyi olmak yeterli değildir. Başkalarını da iyi olmaya teşvik etmemiz gerekir. Hepimizin liderlik etmesi gereken zamanlar vardır."

ahlaki konular:

HAYDİ TARTIŞALIM:

- Sizi olumlu yönde etkileyebilecek **iyi insanların arasında** yaşarken erdeminizle öne çıkmak mı daha etkileyicidir, yoksa **çevrenizdekiler yozlaşmış ve kötü bir etki kaynağı iken** iyi bir insan olarak kalabilmek mi?
- Sizce diğer herkes yanlış davranırken Noah neden **sessiz** kalmıştır?
- Korkutucu gelse veya hiçbir faydası olmayacakmış gibi hissettirse bile

doğruyu açıkça ve yüksek sesle söylemenin önemli olduğu durumlar nelerdir?

- Noah tsadikti, ama başkalarına yardım etmeye çalışmamıştı. Etrafınızdaki insanlar yanlış davranırken sizin iyi olmanız sizce **yeterli** midir? Okulunuzda veya toplumunuzda **olumlu bir fark yaratabilecek** ne gibi küçük bir adım atabilirsiniz?

› Daha fazla Aile Sürümü kaynağını www.rabbisacks.org/familyedition adresinde bulabilirsiniz